

Samanov Abdurashid Andamovich
“Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti”
kafedrası dotsenti TDTU

MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION INVESTITSİYALAR ASOSIY OMILI SIFATIDA

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada respublikamizda iqtisodiyotimizning asosiy tarmoqlarini modernizatsiya qilish va texnik yangilash, mamlakatimizning yangi marralarni egallashi uchun kuchli turtki beradigan va jahon bozorida raqobatdoshligini ta'minlaydigan zamonaviy innovatsiya texnologiyalarini joriy qilish bo'yicha maqsadli loyihalarni amalga oshirishga ustuvorlik berilgan.

Kalit so'zlar: texnik yangilash, jahon bozori, raqobatdoshlik, innovatsiya, aqliy qobiliyat, tadbirkorlik, kasbiy daraja, yalpi ichki mahsulot, ishchi kuchi, texnologiyalar, resurslar, kapital.

ANNOTATSIYA

In this article, priority is given to the implementation of targeted projects for the modernization and technical renewal of the main sectors of our economy in our republic, the introduction of modern innovation technologies that provide a strong impetus for the country's new milestone acquisition and ensure its competitiveness in the world market.

Keywords: technical update, world market, competitiveness, innovation, mental ability, entrepreneurship, professional level, gross domestic product, labor force, technology, resources, capital.

Innovatsiyalar iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash, uning jadal sur'atlar bilan rivojlanishini va raqobatbardoshligini ta'minlash, mamlakatning jahon hamjamiyatidagi o'rni va nufuzini yanada oshirishning eng muhim omillaridan hisoblanadi. Shu sababli bugungi kunda har bir davlat o'z iqtisodiyoti barqarorligini ta'minlash, aholi farovonligini oshirishda innovatsiya imkoniyatlaridan keng foydalanishga katta e'tibor qaratmoqda.

Shu maqsadda respublikamizda iqtisodiyotimizning asosiy tarmoqlarini modernizatsiya qilish va texnik yangilash, mamlakatimizning yangi marralarni egallashi uchun kuchli turtki beradigan va jahon bozorida raqobatdoshligini ta'minlaydigan zamonaviy innovatsiya texnologiyalarini joriy qilish bo'yicha maqsadli loyihalarni amalga oshirishga ustuvorlik berilgan.

Innovatsiya loyihalarini amalga oshirish investitsiyalar bilan bevosita bog'liqdir. Bu esa iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb etish imkonini beradi. Shu sababli mamlakatimizda innovatsiya siyosatini olib borishda investitsiyalarning samarali ishtirokini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratib kelinmoqdaki, buning natijasida milliy iqtisodiyotga jalb etilayotgan investitsiyalar hajmi, ular yordamida ishlab chiqarishga joriy etilayotgan zamonaviy va ilg'or texnologiyalarga asoslangan loyihalarning sonining yil sayin ortib borishini, shuningdek, yalpi ichki mahsulotning yuqori su'ratlar bilan o'sishini

ta'minlamoqda.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyati mahalliy xom ashyo resurslarini chuqur qayta ishlashni ta'minlaydigan, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etishga qaratilgan investitsiya loyihalariga ustuvor ahamiyat berilayotganida namoyon bo'lmoqda.

Biroq, bugungi tezkor o'zgarish va yangilanishlar davrida mazkur yutuqlar bilan cheklanib qolmasdan, yangidan-yangi, bugungi hayotimiz talabiga asoslangan innovatsiya loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish ishlarini yanada jadallashtirish maqsadga muvofiqdir. Ushbu masalalar yuzasidan tadqiqotlar olib borish va ilmiy asoslangan taklif-tavsiyalarni ishlab chiqish dolzarbligicha qolmoqda.

Innovatsiya faoliyati, uni tashkil etish, innovatsiya loyihalarini ishlab chiqish va moliyalashtirish, boshqarish hamda u bilan bog'liq xorij tajribalari yuzasidan xorijlik iqtisodchi-olimlar ilmiy-tadqiqotlar olib borgan. Jumladan, Y.Shumpeter, I.T.Balabanov, A.B.Borisov, V.G.Medinskiy, V.V.Glushchenko, I.I.Glushchenko, V.L.Popova, A.N.Folomev, V.V.Glushchenko, I.I.Glushchenko, V.F.Baynev, V.V.Saevichlar ilmiy-tadqiqotlari bilan bir qatorda innovatsiya loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishning nazariy asoslari, uni moliyalashtirishning ahamiyati, milliy xususiyatlari va amaliyotiga oid masalalar mamlakatimiz iqtisodchi-olimlaridan F.M.Matmurodov, B.E.Toshmurodova, N.Jiyanova, D.X.Suyunov, M.N.Ravshanov, M.Sh.Butabaev, E. Egamberdiev, X.Xo'jaqulov, D.G'.G'ozibekov, A.I.Nosirov, A.M.Kadirov, A.T.Axmedova, B.Mamatov, D.Xo'jamqulovlarning ilmiy ishlari va asarlarida tadqiq etilgan va keng yoritilgan.

O'zbekiston Respublikasida hozirgi vaqtda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosatning asosiy maqsadlaridan biri iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlash hisoblanadi. Buning uchun bazaviy sohalarida ishlab chiqarishni qayta qurollantirish, yangi va zamonaviy texnologiyalarni faol joriy qilish va modernizatsiyalashni jadallashtirish orqali tarmoqlar va hududlarda tuzilmaviy o'zgarishlarni amalga oshirish, ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va mutanosiblikni ta'minlash, milliy iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, ishlab chiqarish salohiyatini oshirish lozimdir.

“Nufuzli xorijiy universitetlar, ilmiy va innovatsion markazlar bilan aloqalarni kuchaytirish, ular bilan kadrlar tayyorlash bo'yicha hamkorlikni yanada kengaytirishimiz zarur”⁸.

Bunda mazkur maqsadga erishishda, xususan, bugungi kunning ilm-fan yutuqlaridan keng va samarali foydalanish, ishlab chiqarishda eng ilg'or va so'nggi avlod texnologiyalarini joriy etish, milliy iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarida innovatsiyalarning rivojlanishiga e'tiborni yanada kuchaytirish va bunda innovatsiyalar sohasida xorijda yaratilayotgan yangiliklar va tajribalarga suyanib, ularni o'z iqtisodiyotimizga ko'chirib olib kelish bilan chegaralanib qolmasdan, balki, milliy amaliyot va yutuqlarimiz bilan yuqori darajalarga erishish, buning uchun barcha imkoniyat va salohiyatlarimizni ishga solish muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsiya loyihalarini ishlab chiqishda zamonaviy innovatsiya loyihalari, odatda, katta investitsiyalarni talab qilishini, ular esa doim ham bo'lavermasligini hisobga olish zarur. SHuning uchun investitsiyalar haqidagi masala ancha qiyin hal etiladigan muammodir, chunki mazkur loyihaning zarurligini, foydaliligini va samaraliligini isbotlash kerak bo'ladi. Bu holatda asosiysi moliyalashtirish manbaini tanlash, uning hajmini, vaqt bo'yicha to'lovlar darajasi va hokazodir. Bu holatda investor o'ziga loyihaning mohiyatini tushuntirib berish, hamkorlik qanday afzallik berishini, va eng asosiysi, ular oladigan eng minimal va eng yuqori foyda miqdorini namoyish qilish talab etiladi.

Innovatsiya loyihasi etarlicha batafsil tuzilishi kerak, chunki bo'lajak investor loyiha bilan tanishganda mo'ljallanayotgan dastur haqida to'liq tasavvurga ega bo'lishi va uning maqsadlarini tushunishi lozim.

Bugungi kunda respublikamizda tadbirkorlik faoliyati erkinliklari va qulay muhitining yaratilganligi, ochiq raqobat sharoiti va yuqori iqtisodiy manfaatdorlikka erishish imkoniyatlari tadbirkorlarning o'z faoliyatini tashkil etish, kengaytirish va o'zgartirishlarida innovatsiya loyihalarini joriy

⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси Тошкент шаҳар 28.12.2020 й //

etishga bo'lgan intilishlarini kuchaytirmoqda. Bu esa mamlakatimizda innovatsiyaning mazmun-mohiyatini kengroq o'rganish, innovatsiya faoliyatini tashkil etish va moliyalashtirishga bo'lgan munosabatlarning rivojlanishiga olib kelmoqda.

Shunday ekan, innovatsiyaning o'zi nima, degan savolga to'liq javob topish unga bo'lgan munosabatni to'g'ri belgilash va tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsiya tushunchasi birinchi marta XX asr boshlarida xorijlik madaniyatshunoslar ilmiy tadqiqotlarida paydo bo'lgan va qo'llanilgan bo'lib, bir madaniyatning ayrim elementlarining boshqasiga joriy etilishini bildirgan.

Innovatsiya atamasi lotincha "innovato" so'zidan olingan bo'lib, yangilash va yaxshilash degan ma'noni anglatadi. Umumiy mazmunda mazkur atama odamlar tomonidan, asosan, ayni paytda va muayyan vaqtda yangi deb qabul qilingan madaniyatning moddiy yoki nomoddiy qadr-qiyamati sifatida tushunilgan. Innovatsiya atamasining texnik-texnologik yangiliklarni joriy etish sohasida qo'llanilishida keyinchalik kirib kelishi kuzatilgan.

Mazkur atamaning mazmunidan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, qachonki, har qanday kashfiyotlar, yangi voqealar, xizmatlar va usullar turlari tarqalishiga qabul qilinsa (tijoratlashish), o'shanda xalq ommasi tomonidan tan olinadi. Bunda yangilikning joriy etilishi yangilikni qo'llash jarayonini bildiradi va yangilikning tarqatilishiga qabul qilinishi vaqtidan boshlab yangi sifat innovatsiya (yangilikni joriy etish)ga aylanadi.

Innovatsiyalar texnologik, iqtisodiy, ekologik, boshqaruv, harbiy, siyosiy, ijtimoiy-madaniy, huquqiy va boshqa turlarga taqsimlanadi. Innovatsiyalar dunyosi inson faoliyati sohalari kabi rangba-rang va turli-tuman ko'rinishga ega.

Innovatsiyalarning qudrati jamiyat turmush-tarzi, salomatligini himoyalash, ilmiy salohiyatini oshirishda katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Shu munosabat bilan Innovatsiyalardan keng va samarali foydalanish O'zbekiston davlati uchun bugungi kunda o'ta dolzarb masala hisoblanadi. Ayniqsa, iqtisodiyotni modernizatsiyalash va rivojlantirish, xususan, korxonalar darajasida zamonaviy texnika-texnologiyalar bilan jihozlangan ishlab chiqarishlarni yo'lga qo'yishda uning ahamiyati yanada yuqori baholanadi.

Hozirgi globallushuv zamonida xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati samaradorligini xarakterlovchi muhim mezonlardan biri eksportga tovar chiqarish imkoniyatidir. Buning uchun modernizatsiya qilish orqali korxonalariga yangi texnologiyalar olib kirilishi zarur bo'ladi. Umuman olganda, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash quyidagilardan iborat bo'lishi lozim:

- eskirgan asosiy vositalarni bosqichma-bosqich yangilash, ma'nan eskirgan asosiy vositalarni hisobdan chiqarish (likvidatsiya qilish);
- ishlab chiqarishga zamonaviy texnika va texnologiyalar joriy qilish;
- innovatsion texnologiyalar asosida tejamkor, chiqitsiz, ekologik toza, jahon andozalaridagi sifatga javob beruvchi ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish;
- sifatni boshqarish tizimi asosida ishlab chiqarish texnologiyasini uzluksiz ravishda takomillashtirib borish.

Innovatsiya muhitini yanada takomillashtirish zaruriyati, mazkur sohani yanada rivojlantirish borasida davlat islohotlarini yanada izchil davom ettirish lozimligi ayrim muammolarning mavjudligi va ularga echim topish zarurligi bilan beliglanadi:

Mavjud muammolarning barchasi shuni ko'rsatadiki, innovatsiya muhiti ma'lum ma'noda iqtisodiy va institutsional islohotlarning turli yo'nalishlaridagi taraqqiyotga bog'liq bo'ladi. Iqtisodiyotda innovatsion mexanizmlarni ishga tushirish strategik ahamiyatga ega vazifa bo'lib, uni kichik narsalardan boshlash va davlat tomonidan katta ahamiyat berilishi maqsadga muvofiqdir.

Innovatsiya sohasida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning asosiy maqsadlarni amalga oshirishi, davlatning undagi funksiyasini aniqlaydi. Innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish jarayonida davlat siyosati quyidagilarga yo'naltirilgan bo'lishi kerak:

- xususiy sektorni innovatsiya faoliyatida, uni rag'batlantirish mexanizmidagi, institutsional qayta o'zgartirish tizimida, intellektual mulk himoyasi va uni xo'jalik oborotiga joriy etishdagi ishtirokini

normativ-xuquqiy ta'minlashni ishlab chiqarish va takomillashtirish;

-innovatsiya faoliyatini, ishlab chiqarishni rivojlantirishni, raqobatbardoshlikni oshishi va ilmiy mahsulotni eksportini qo'llab-quvvatlash kompleks tizimini yaratish;

-innovatsiya jarayonlari infratuzilmasini rivojlantirish, shu jumladan, informatsion ta'minotni, ekspertiza tizimini, moliya-iqtisod tizimini, ishlab chiqarish – texnologik qo'llab-quvvatlashni, ishlanmalarni oldinga siljish tizimini, kadrlarni tayyorlash va qaytatayyorlash tizimini. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, orqada qolishning sababi mamlakat tadqiqot va ishlanmalarni past imkoniyatliligi emas, balki Innovatsiya faoliyati infratuzilmasining zaifligi, tovar ishlab chiqaruvchilar yangilikni raqobat kurashining turi sifatida amalga oshirishga asoslanmaganligidir. Bu esa ilm-fan imkoniyatlariga bo'lgan talabni yo'qolishiga olib keladi;

- kichik yuqori texnologiyali tashkilotlarni muvaffaqiyatli amal qilishi va tashkil etilishi uchun qulay sharoit yaratish va ular faoliyatini boshlang'ich bosqichida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'li bilan kichik innovatsiya tadbirkorligini rivojlantirish;

- innovatsiyalarni ijtimoiy va ekologik yo'naltirilganligini tartibga solish.

Innovatsiya jarayonlarini davlat tomonidan bevosita boshqarish usullari ikki shaklda amalga oshiriladi:

- ma'muriy-idoraviy;

- dasturli-maqсадli.

Innovatsiyalarni davlat tomonidan bilvosita rag'batlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri bu maqsadli nobyudjet fondlar mablag'larini mobilizatsiyasidir. Innovatsiya faoliyatini boshqarish (tartibga solish) sohasida muhim masala bo'lib, innovatsion infratuzilmani shakllantirishda davlat ishtiroki hisoblanadi.

Investitsiyalashning ustuvor yo'nalishlarini aniq belgilash, innovatsion investitsiya faoliyatini oqilona tartibga solish asosida ichki va tashqi moliyaviy manbalarni, barcha shart-sharoitlarni hisobga olgan holda jalb qilish milliy iqtisodiyotni kelajagini belgilaydi.

O'zbekiston halqaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash bilan jaxonda o'zaro ishonchga asoslangan yangi siyosiy iqlim yaratmoqda. Bu faol tashqi iqtisodiy siyosat dunyodagi etakchi davlatlar va xalqaro siyosiy, moliyaviy, iqtisodiy institutlar tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga olib kelmoqda.

Mazkur faollik halqaro do'stlik, hamkorlikka asoslangan iqtisodiy jadal taraqqiyot belgilarining paydo bo'lishiga zamin yaratadi.

Bugungi kunda O'zbekistonda yaratilgan innovatsion investitsion qulay muhit milliy iqtisodiyotning jadal rivojlanishida omil sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi Toshkent shaxar 28.12.2020 y // manba: xs.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Samarqand shahrida ETTB kengashining yalpi sessiyasida "Bugungi O'zbekiston – kechagi O'zbekiston emas" nutqi 17.05.2023 y manba: kun.uz. biznes
3. Попов В.Л. Управление инновационными проектами. Учебное пособие. – С.: ИНФРА-М, 2009. – С.11.
4. Gimush R.I., Matmurodov F. M. Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – B. 10.

5. Toshmurodova B.E., Jiyanova N. Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirish. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2006 111-b
6. Shodmonov Sh., Juraev T. Iqtisodiyot nazariyasi. – T., 2018. 121-b
7. O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.

